

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Clara Et Praeclara Methodus Parandæ Eloquentiæ,
Secundùm Doctrinam & Præcepta Cypriani Soarii è
Societate Jesu, Ad Captum Et Praxim Faciliorem
Accommodata**

Worpitz, Georg

Coloniæ Agrippinæ, 1700

Caput 38 [i. e. 37]. De incisive membr[i]s & periodis.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-68908](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-68908)

placere autibus, certâ pedum dimensione
constrinxerunt orationem, sic & Oratores,
multò tamen seriùs, neque ita certis ac deter-
minatis pedibus, ne affectatio fastidium pa-
reret, & delectationis aucupium tolleret si-
dem, & affectum, prout dictum est; sed &
de pedibus dicetur postea, ubi primùm de
incisis, membris, & periodis explanatum fu-
erit.

CAPUT XXXVII.

De incisis membris & periodis.

Doctrinam atque praxim de incisis, mem-
bris, & periodis, tam utilem Tironi elo-
quentiæ censuit P. Sigis. Lauxmin. in sua
praxi Oratoria, ut in hac primùm exercen-
dum Tyronem existimârit, ac basim funda-
mentumque eloquentiæ in ea collocârit,
sed bonâ tanti viri veniâ, ego in tropis, & fi-
guris priùs exercendum putarem, ut aliquam
quamcumque propositionem dilatandi pri-
ùs habeat facilitatem; qui enim sermonem in
membra secabit, in periodos quadrabit, si ex-
tendere eundem nesciat, formam scilicet vo-
let inducere, cum materiam non habeat: & e-
rit ea deductio destituta ornatu, vitâ & vigo-
re, si tropis, & figuris destituatur, quarum
ulmum saponitur non habere. Utiliùs igitur
operam in troporum, & figurarum

ex-

exercitio collocabit, tum verò ad incisa, membra, & periodos adstringendus erit, ut dilatio illa thematis, brevitatem, & amplitudinem debinà coëreatur, ac conformetur, pedumque concentu decoro cadat ad aurium illecebras. Potest id fieri primùm dissolutà, ac dissipatà aliqua Ciceronis periodo, quam in scii mutationis, jubeantur concinnare ad numeros; demum quo pacto à Cicerone expressa sit prælegatur. Aliàs verò distortum alicujus Authoris fragmentum accipi potest, quod ad numerorum leges formetur, & patebit mox quantum intersit inter fluxum Authoris, & Oratoris, verbis tamen iisdem ferme retentis. Hic videri potest in Cypriano C. 50. & fieri reflexio, quid fractum sit metrum respectu compositi. Demum & ex se formare exempla poterunt, eandem sententiam, jam incisim, jam membratim, jam periodicè offerendo. Verùm prius horum doctrina atque differentia rectè inculcanda est, ne velut in tenebris sine lumine operari compellantur. Quare quid incisum sit, quid membrum, quid periodus; quid incisim, quid membratim dicere, quid periodicè, explicandum erit.

Incisum ex Quintiliano definitur, quòd sit *sensus non expleto numero conclusus*, id est, est sententia, constructio, seu structura verborum, quæ pronuntiatione dissecatur, interpolatur, & interrumpitur. Author ad

He

Herennium sic definit. Articulus (qui idem est quod incisum) dicitur, cum singula verba intervallis distinguuntur casà oratione, hoc modo : acrimoniâ , voce, vultu adversarios perterruisti. Item ; inimicos invidiâ , injuriis, potentiâ perterruisti. Hic cæditur & disseccatur inter dicendum oratio, ita ut singula propè post verba spatium , & intervallum interponatur. Intercisum igitur dicitur, quod incidat continuam pronuntiationem. *Membrum* autem à Quintiliano definitur, quòd sit *sensus numeris conclusus, sed à toto corpore abruptus, & per se nihil efficiens*, id est, est constructio, seu structura verborum, quæ habet completum numerum, sed non habet completum, & perfectum sensum; hic enim absolvitur tum primùm, cum periodus finitur. Sic: ô callidos homines? perfectum est inquit author; at remotam à cæteris vim non habet, ut per se manus, pes, &c. Author ad Herennium sic definit: *Membrum orationis appellatur, res breviter absoluta, sine totius sententiæ (id est perfecti sensûs) demonstratione, quæ denuo alio membro excipitur, hoc modo: Et inimico proderas: id est unum quod appellatur membrum, deinde hoc excipitur ab altero: Et amicum lædebas. His ita positis facilis est distinctio inter membrum incisum; utrumque habet imperfectum sensum, sed membrum habet numerum completum, & perfectum, quem incisum non habet: *Incisum enim dicitur sensus non ex-**

pleto

pleto numero conclusus; *Membrum* autem
 sensus *numeris conclusus*. Verum in hoc
 difficultas est, *quid sit esse numerum com-*
pletum, quid incompletum. Neoterici,
 ut P. Masen. in Palæstra orator. l. i. cap. 34.
 §. 2. P. Lauxmin in praxi oratoria cap. 1.
 quæst. 1. & 2. ut alios præteream, in hoc di-
 stinguunt, quod incisum admittat numerum
 syllabarum solum octo, novem, decem;
Membrum autem ultra decem, & excur-
 rere potest ad octodecim, ad viginti. Un-
 de incisum hemistichio simile faciunt,
Membrum autem hexametro. Sed oppo-
 situm habetur ex Quintiliano, cujus defini-
 tionem refert auctor, & ex Cicero, cujus
 exemplum etiam ponit auctor, & Quintilia-
 nus. Hic quidem dicit, se per numerum in-
 telligere *æquam & justam e pedibus conclu-*
sionem, seu pedum dimensionem; non igitur
 illud in definitione: *non expleto numero*
 intelligi potest de numero syllabarum, sed de
 justa quantitate syllabarum accipi debet. Ci-
 cero autem exemplum Incisi, & *Membrum*
 posuit, in quorum uno tot syllabæ sunt, quot
 in altero: nam exemplum Incisi est: domus
 tibi deerat? at habebas; pecunias superabat,
 at egebas. Hæc incisè dicta sunt quatuor in-
 quit Cicero: at membratim, quæ sequuntur:
 ô callidos homines! ô rem excogitatam! ô in-
 genia metuenda! ita ille. En, ut in primo, &
 tertio inciso, tot sunt syllabæ, quot in primo
 & secundo membro, sicut & in illo: Testes
 dare volumus, quod Cicero dicit esse mem-
 brum

brum. Non igitur per numerum intellexit numerum syllabarum *arithmeticum*, sed ut patet ex Quintiliano proximè allato, *oratorium*, qui in quantitate seu dimensione pedum consistit. Et verò de hoc potissimum ab hoc capite usque ad 50. tractatur ab authore, & hoc sensu de numero & numerosa oratione agit Cicero in oratore perfecto, ut vel ex principio patet dum ait: neque numerosa esse ut poëma, neque extra numerum, ut sermo vulgi est, debet oratio. Itaq; Incisum erit sensus, qui non habet expletum numerum oratoriū, membrum erit sensus, qui habet expletū numerum oratorium. Verūm quo pacto discerni poterit, an sensus habeat numerum *oratoriū completum an incompletum*? Dicam quod mihi occurrit, aliis meliora excogitandi locum aperiens. Numerus oratorius (de hoc enim hic agunt Oratores, non Arithmetico syllabarum) cū injusta pedum conclusione consistat, ex dictis, tunc erit completus, quando verborum dimensionum quantitate aurium iudicium aptus erit complere: incompletus autem erit, quando aptus non videtur ad aurium iudicium implendum. Habent enim aures animo iudice vocum omnium dimensionem, cū discernant quid graviter, leviter quid aptè, quid ineptè, cadat, ut patet in concentu musico, quem etiam ignari artis dijudicant dignoscuntque è cessatione abrupta, vel debite remissa, num plura expectanda sint, necnè. Porrò iudicium aurium expletur, quando pronuntiatio sermonis interrupti de-

Ee

bit

debitè & congruè cadit in cessatione; quod exinde fit, quia vox in altum pronunciatione sententiæ elata. in terminatione illius deprimitur, & demittitur *saltem aliquantulum*, quâ cadentiâ, seu clausula aures conquiescunt, quando verò pronuntiatio terminatur voce in alto pendente, animadvertunt plura sibi expectanda esse, ideoque suspenduntur, & ipsæ, desiderio pronuntiationis, eodem tono post interruptionem continuandæ. Declarari id potest per abruptos in numeris musicis sonos, & concentus; item in versu hexametri cæsura: & toto carmine. Ego id in exemplo ab authore relato exponam. Domus tibi deerat? at habebas, pecunia superabat? at egebas. Ubi post incisa singula pronuntiatio, & vox in alto abruptitur, & expectationem aurium ad ulteriora provocat. Id ipsum patet in illor. inimicos invidiâ, injuriis, potentiâ, perfidiâ sustulisti: ubi post singulorum verborum in pronuntiando discontinuationem; vox non cadit, sed in alto suspensa detinetur, eodem tono postea resumenda. At in illo ô callidos homines! ô ingenia meruenda! vox in fine deprimitur, & remittitur, ideoque *vi pronuntiationis* non provocat ad audienda plura, sed aurium expectationem explet, & quiescere facit *saltem aliquo modo*. Dico: *aliquomodo & aliquantulum*, quia cum enuntiato membro non fiat clausula, & cadentiâ finalis, qualis fit absoluta periodo, aurium expectatio perfectè, & omnimodè expleta non est, sed adhuc suspenditur: pendente enim adhuc sensu, non potest

test finalis terminatio pronuntiationis habere locum. Hæc ubi olim commentatus fuissẽm Rhetoricæ præceptiones exponens; sacris postea dictionibus applicitus incidi in Augustinum, ingeniorum illud portentum, cui utpote Rhetoricæ quoque magno Magistro fidem adhibendam esse non dubitavi. Sic autem ille l. 4. de doctr. Christ. c. 7. dum Pauli locum Rom. 5. v 3, ad Rhetoricæ leges expendens, ubi gradationem esse dixisset, ait: agnoscitur & aliud decus; quoniam *post aliqua pronuntiationis voce singula finita*, quæ nostri *membra, & cæsa*. Græci *cola, & commata* vocant, sequitur *ambitus, sive circuitus*, quam periodum illi appellant, *cujus membra suspenduntur voce dicentis*, donec ultima finiuntur. Nam eorum, quæ præcedunt circuitum, *membrum* illud est *primum*, quoniam tribulatio patientiam operatur: *secundum*, patientia autem probatione n: *tertium*, probatio verò spes. Deinde subjungitur ipse circuitus, qui tribus peragitur membris, quorum *primum* est: spes autem non confundit: *secundum*, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris: *tertium*; per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Hactenus Augustinus, qui mox aliud exemplum subjicit ex Paulo 2. Cor. 11. & secundum præsentẽ doctrinam ponderat. Ex his patet etiam Augustinum sensisse, quod *membra suspendantur voce dicentis*, donec ultima finiuntur, id est, donec sensus perficiatur; deest enim pronuntiationi finalis cadentia, usque dum sensus compleatur. Neque tamen

436 *De Exornatione Argumentat.*
negavit aliquo modo deprimi, & remitti; in-
ter pronuntiandum vocem, dum membra
terminantur. Unde ut dicta breviter conclu-
damus: Incisum non habet expletum nume-
rum, qui dum enunciatur nullo modo explet
aurium iudicium & expectationem, sed potius
provocat ad ulteriora excipienda vi pronun-
tiationis, quam exigit. Membrum licet aliqua-
liter suspendat propter defectum absoluti
sensûs, aliquatiter tamen complet *vi pronun-*
tiationis, eò quòd non interrumpat vocem in
alto pendentem, sed aliquatenus remittat, li-
cet *non cum finali cadentia & clausula*. Perio-
dus autem perfectè complet, & aurium ex-
pectationem & animi, eò quòd non tantum
sensus sit absolutus, sed & vocis terminatio
in fine formari solita. *Definitur* autem *perio-*
odus in authore sic: cum ab initio ad finem ul-
que quasi in orbem, inclusa fertur oratio, do-
nec consistat in singulis, perfectis, absolutis,
que sententiis: id est quæ fertur per membra
sibi invicem colligata, & à se invicem de-
pendentia, usque dum perticiatur, & absol-
vatur sensus. Aliter vocatur ambitus, circui-
tus, comprehensio, continuatio, circumscriptio.
Requiruntur autem ad periodum mem-
bra minimùm duo, ità enim Cicero in Ora-
tore perfecto: postquam dixisset, diximus, re-
stes dare volumus, *extrema* inquit, *sequitur*
comprehensio, sed *ex duobus membris, quæ non*
potest esse brevior. Cui conformiter August. loc.
cit. minùs enim ait ille, quàm duo membra
circuitus habere non possunt, plura verò pos-
sunt, sic ille. Et verò si unum membrum suffi-
cit

cit ad periodum, erit idem membratim, & periodice dicere, cum hæc tamen sint distinguenda, ita, ut aliud sit *loqui per membra*, aliud *membratim*, aliud per *incisa*, aliud *incisim*. *Incisim loquimur*, quando vocabula propè singula, etiam ad eandem syntaxim pertinentia, *pronuntiatione* distinguuntur, interpolantur, & discontinuantur, quasi colligata & concatenata non essent; tunc enim *in singulis liberior existit oratio*; ut teruntur literæ, signa, manus, denique uniuscujusque confessio. Et aliquando prorsus *vincta* non sunt, ut in illo; excessit erupit, evasit. Veni, vidi, vici. Per *incisa* autem dicimus, quando non singula prope vocabula pronuntiatione disjungenda sunt, sed continuato aliquot dictionum cursu; ac præterea sic incisa à se invicem dependent: quippe *vincta & colligata* inter se: ut nullum prætermitti possit sine sensus, atque syntaxeos perversione; ut teruntur tuæ, quas ad senatum populumque Romanum dedisti, literæ tua manu exaratae, ubi plures voces *incisim* faciunt, non singulæ, p[er]que incisa sibi illigata sunt, atque à se dependentia, ut nullum prætermitti possit, quod non evenit dum *incisim* dicitur, uti incisa inter se colligata non sunt, cum sine syntaxeos & sensus perturbatione omitti possit v. g. signa, manus, unde hic liberior existit oratio, quia minus *vincta*, non item dum per *incisa* loquimur.

Quare *incisim* dicta scopis dissolutis, per *incisa* verò scopis colligatis rectè comparaveris. Similiter *membratim* & *per membra* di-

Et accipe: nam *Membratim* dicimus, quan-
 do membra, quæ *pronuntiatione disjungi-
 tur*, etiam quoad syntaxim concatenata non
 sunt, sed à se invicem independentia, quia
 tunc in singulis membris liberior insistit ora-
 tio, quippe membrum à membro quoad syn-
 taxim & conjunctionē independens. v. g. Ci-
 cero pro Milone de sica Clodi: hæc intentata
 nobis est, huic ego vos objici pro me non
 sum passus; hæc insidiata Pompejo est &c.
Per membra autem dicimus, quando mem-
 bra à se invicem dependent quoad aliquas
 particulas copulativas, aut syntaxim ut ethi-
 verendum non est pro fortissimo uno dicere,
 timoris tamen adsunt causæ non leves, & si
 me violentè non invasisset Clodius, nun-
 quam ego Milo Clodium confodissem. Et
 tali casu *membra sic vincula conficiunt perio-
 dum*: tunc enim ab initio usque ad finem,
 quasi in orbem involuta fertur oratio, quia
 concatenata & contîna. Hoc itidem casu
membrum est pars periodi, quia *actu* depen-
 det à periodo; quando autem membra con-
 catenata non sunt, tum non est pars, quia à
 se invicem non dependent, sicut digitus pars
 manûs non est, quando actu à manu non de-
 pendet, sed rescissus est. Idem dicendum de
Inciso, quod tunc *pars membri* est, quando
actu à membro dependet, eique iunctitur. Si
 autem non dependeat, pars non est, sicut nec
 articulus est pars digiti, si ei non cohareat.
 Talia incisa sunt: veni, vidi, vici; excessit,
 erupit,

rupit, evasit. Quando autem incisim, quando membratim, quando periodicè seu per membra concatenata sit dicendum, vide in Authore c. 48. & si plura requiris consule P. Masen & alios. Hic interim

Nota ex capite 47. posse orationem quæ membratim sit, excurrere ad quindecim, aliquando etiam ad viginti membra, quia eniur à se invicem independentia sunt, non ita fatigant audientem vel dicentem continuâ pronuntiatione. Verùm periodus ex mente Ciceronis optima est, quæ ex quatuor membris conficitur: quæ enim brevior est, nec aures, nec animum ità explet: quæ verò longior, obruit intellectum, dum uno obtutu comprehendere nequit principium, & finem. Hæc vocatur *quadrimestris quadrata tetracolos*, sicut quæ tria membra habet dicitur *trimembris & tricolos*; quæ verò duo, *bimembris*, seu *dicolos*. Unimembris seu *menocolos* juxta dicta non datur. Quod si periodus quatuor membra superet, dicitur *pneumatica*, quia non commensuratur justæ magnitudini, sed *spiritui* dicentis. Sic & membrum æquò longius dicitur *pneumaticum* seu *schinotenes*. Horum exempla require in P. Lauxmin, doctrinam tamen hic positam cum illius nè confundas. Denique *Nota*, inter punctiones quas Grammatici *comma*, *colon* & *punctum* vocant, distingui à *commate*, *colo*, ac *periodo* Oratoria. Potest enim esse *colon* Grammaticum, ubi præcisè *Incisura* est & *comma* Rhetoricum; & ubi est *colon*

oratorium, esse comma grammaticum. Præterea dum Orator per incisum interrogat v. g. domus tibi deerat? aut per membrum exclamat v. g. ô callidos! homines! non ponitur comma, vel colon grammaticum, sed signum interrogationis, vel exclamationis; & tamen est incisum & membrum, igitur hæc idem non sunt. Et verò interpunctiones illæ grammaticæ à magis vel minus expleto sensu dependent. Comma autem & colon, seu Incisum & Membrum Oratorium à magis vel minus expleto numero Oratorio, id est, aurium iudicio & expectatione. sed de his consule Grammaticos.

CAPUT XXXVIII.

De Pedibus.

Præcipuum, & quod tanquam differentia à commate, colo & puncto collocatur in definitione incisi, membri & periodi, est numerus oratorius; non enim satis est Oratori scire in partes orationem, quia hoc faciunt Grammatici, & scriptores alii per commata, cola & puncta; sed requiritur etiam, ut incisa, membra & periodi aptè cadant ad aurium iudicium & voluptatem. Hoc autè facit iusta pedum dimensio; unde numerum oratorum ad similitudinem poëti definiunt communiter sic: Est suavis quædam orationis modulatio, ex apta pedum collocatione & varietate pro-